

**НАЦРТ ПРОСТОРНОГ ПЛАНА ПОДРУЧЈА ПОСЕБНЕ НАМЕНЕ УРЕЂЕЊА
ДЕЛА ПРИОБАЉА ГРАДА БЕОГРАДА - ПОДРУЧЈЕ ПРИОБАЉА РЕКЕ САВЕ
НАМЕЊЕНОГ
ЗА ПРОЈЕКАТ „БЕОГРАД НА ВОДИ“**

ЈАВНИ УВИД

ПРИМЕДБЕ И СУГЕСТИЈЕ

ИНИЦИЈАЛНИ ОДБОР ЗА АРХИТЕКТУРУ И УРБАНИЗАМ
ОДЕЉЕЊА ЛИКОВНЕ И МУЗИЧКЕ УМЕТНОСТИ
С А Н У

Октобар
2014.

РЕПУБЛИЧКОЈ АГЕНЦИЈИ ЗА ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ

Предмет: Примедбе и сугестије на Нацрт просторног плана подручја посебне намене уређења дела приобаља града Београда – подручје приобаља реке Саве намењеног за пројекат „Београд на води“ и извештај о стратешкој процени утицаја просторног плана подручја посебне намене уређења дела приобаља града Београда – подручје приобаља реке Саве за пројекат „Београд на води“ на животну средину

Преамбула:

Овај план конкретизује последњу у низу давнашњих иницијатива да се, драгоцено, а потпуно неусловно коришћено подручје града трансформише у ново градско средиште највишег ранга.

Будући да је овај просторни план још једна актуализација давнашње идеје о „силаску града на реке“ иницијатива око пројекта „Београд на води“ и сада израда плана заслужују пуну пажњу и подршку.

Околност да постоји основана претпоставка о могућности значајних иностраних инвестиционих улагања у пројекат посебно је стимулативна па је несумњиво целисходно такву околност користити.

Стога напор носиоца ове иницијативе и ангажовање Урбанистичког завода Београда и других надлежних институција као и напор тимова обрађивача плана да у кратким роковима обаве веома обиман и сложен посао треба ценити и помоћи им да, макар по цену додатних интензивних активности, буду окончани са што мање слабости и промашаја.

У том циљу (када већ није било других могућности) користимо ову прилику да путем *примедби и сугестија* у процедури јавног увида допринесемо што потпунијим и квалитетнијим решењима плана нарочито у оним елементима који се тичу трајних последица на уређење овог подручја и његов утицај на укупну урбану физиономију Београда у његовој ближој и даљој будућности.

ПРИМЕДБЕ И СУГЕСТИЈЕ

1. О ПРИСТУПУ ИЗРАДИ ПЛАНА

1.1. Шта су посебне намене

Основна ствар код израде просторних планова посебне намене је да се у уводу објасни шта је код тог плана посебна намена. Према Закону и стручној пракси, посебну намену чине објекти са припадајућим простором који имају стратешки значај за Србију и који су таксативно наведени у Закону о планирању и изградњи. Становање и пословање, као и пратећи јавни садржаји, не представљају нешто што је од стратешког интереса за Србију, већ су пре свега комерцијални интерес који дефинише локална заједница.

Сугестија: Појаснити став и аргументацију о одлуци за приступ изради ППППН, дефинисати статус посебне намене.

1.2. Правни и плански основ

Просторни план посебне намене, у оквиру нашег законодавства, није намењен уређењу градске територије него су то урбанистички планови генералне и детаљне регулације. Њима је природни и технички оквир генерални план, као план шире просторне целине. Иако је Генерални план Београда 2021. наменски измењен у најбитнијим тачкама за Савски амфитеатар непосредно пре приступања изради овог плана, што је било довољно да омогући детаљну разраду урбанистичким планом, да би се акција и одлучивање задржали на нивоу Републике, плански поступак је уведен у облик просторног плана. То може донети неочекиване изазове, јер иако важећи Генерални план није ни поменут као плански оквир за овај просторни план, он за њега, без сумње то јесте, будући је то план шире просторне целине, са којим уређење једног дела градске територије мора бити у складу.

Израдом овог ППППН однос између републичке управе и локалне самоуправе у погледу права и надлежности у планирању и организацији планирања територије, добија карактер преседана, па треба улагати додатне напоре да то не доведе до слабљења институција и управног система у урбанистичком планирању, као и до тешкоћа у реализацији самог овог плана. Непосредна примена ППППН може бити сасвим успешна за оне целине које су саме један велики интегрални пројект, док ће се за оне које се развијају кроз време, са већим бројем инвеститора и поделом зона на више комплекса и на много парцела, појавити проблеми које боље решавају планови детаљне регулације. То, да је за једини конкурс и ПДР одређена постојећа зелена површина на другој обали, не умирује забринутост, напротив.

Сугестије: Када је већ поступак израде плана, доношењем одговарајућих одлука, добио свој легитимитет, потребно је појачати његове релације са Генералним планом.

С тим у вези потребно је, после процедуре јавног увида, приредити елаборат о допунама плана урађеним на бази примене примедби примедби и сугестија. Оне примедбе које се буду цениле као оправдане (а тичу се I фазе изградње која је предмет поодмаклих државних договора и обавеза према познатим и изабраним инвеститорима) треба обрадити као елаборат допуне плана који би био део уговорених обавеза у склопу мера за спровођење плана. Елементе плана који се тичу зона друге и треће фазе изградње, као и системе који повезују читав „Београд на води“ са градом, треба спроводити планом решавања регулације уз одговарајуће усмерене студије.

1.3. Аргументација плана

Ако је опредељење да, без обзира на важећи Закон, Влада преузме одговорност да одлучује о делу територије насеља Београда, као што је то било некада (нпр. у време државног планирања – прва, друга, ента петолетка из доба почетног социјализма), онда би код одлучивања требало имати аргументацију коју чини генерални пројекат са претходном анализом економско-друштвене оправданости. Тек са овом анализом (а не макетом која поменуто елементе не садржи), Влада добија техничке, економске, финансијске и друге аргументе за доношење одлуке. Без тога су опредељења веома ризична, неизвесност велика, са основним питањем какву корист ће од свега имати држава или град, а које трошкове мора и може да претрпи.

Сугестија:

План би требало допунити прецизном анализом економско друштвене оправданости.

2. О НАЧИНУ РАДА И ТОКУ АКТИВНОСТИ

2.1. Еталон макета

План је чињенично, а и према наводима известилаца, урађен на основу еталон макете узете за чврсту директивну основу у низу кључних аспеката, иако је она направљена без реалне информативне основе и без уношења важних елемената и утицаја

као што су рељеф, подаци о физичким структурама у додирним зонама залеђа и Новог Београда и др.

2.2. План без приказа алтернатива

Генерални концепт није тестиран алтернативама, као што то налаже интернационална и домаћа пракса и урађен је „лабораторијски“, без довољно контроле односа и реалација са реалним простором коме је намењен.

2.3. Изостанак сарадње домаћих стручњака

Доношење одлука о елементима концепта са далекосежним последицама одвијало се ван домашаја и било каквог утицаја домаће стручне и шире јавности. Искуства средине са проблемима уређења овог простора нису довољно коришћена. Изостанак познавања низа чињеница важних за поставку концепта као и изостанак могућности примене сазнања и креативног доприноса домаће средине имао је за последицу низ тешкоћа и мањкавости у раду и исходу послова на овом плану.

2.4. Институције само у улози извршитеља

Учешће наше стручне подршке сведено је највећим делом само на службено, институционално ангажовање и сарадњу у својству извршилаца задатка, са уским маневарским простором тврдо условљених решења и директивних налога.

Сугестије на примедбе од 2.1. до 2.4.

У предстојећој фази требало би наведене пропусте исправити.

3. О МЕТОДОЛОШКИМ АСПЕКТИМА

3.1. Интегрални или секторски приступ

Декларисана методологија израде плана која јесте у духу савремених методолошких образаца заправо у плану није одговарајуће примењена. Уместо *интегралног* планског приступа примењен је образац *секторске* елаборације. Нису контролисане друштвене и социјалне импликације код дефинисања наменских, димензионалних и просторних карактеристика, као и гравитационих зона и њихових односа и на подручју града (дивовски шопинг мол, интензитет стамбених структура и др.).

3.2. Одрживости

Принцип *одрживости* који обавезује на уважавање локалних специфичности и реалитета услова и околности приказан је узредно и декларативно.

3.3. Принцип идентитета

Елементи природе и културе у контексту историјског континуитета дезавуисани су агресивним позиционирањем дивовских физичких структура са безпоговорном позиционом и архитектонском, артикулацијом унапред одређеном без флексибилности за утицаје места и времена. (Историјски идентитет се на пример брани заштитом уличне матрице у приобалној зони између старог трамвајског моста и Бранковог моста где нема скоро ничега осим учерица и стоваришта, а историјска панорама града која је оличење идентитета Београда се не штити, итд.).

3.4. Приступачност

Принцип *приступачности* је дискредитован јер планска територија има висок степен саобраћајне неприступачности у свим елементима особног колског и пешачког кретања, као и кретања јавним транспортом.

3.5. Контекстуалност

Принцип *конкурентности и корелације* су такође демантовани јер нису објашњени односи између постојећих и планираних структура на нивоу града и како се решавају конфликти на које указују понуђена решења очито у раскораку са ширим контекстом (демографски, социјални и просторни аспекти).

Сугестије на примедбе 3.1. до 3.4.

Методолошке пропусте је могуће надокнадити исправкама и допунама плана и препорукама за његово спровођење.

4. ОПШТИ КОНЦЕПТ ПЛАНА

4.1. Простор повезивања Старог и новог Београда у целини

У свим досадашњим анализама и ставовима струке као и у имагинацији грађана увек се простор Савског амфитеатра и Савског приобаља виде као простор развоја централне зоне града на обе стране реке. Излазак града на реке оличен је у идеји по којој приобаље повезује структуре Старог и Новог Београда у једну целину што обавезује да се као целина посматрају и дефинишу. Понуђени план се међутим односи само на просторе десне обале Саве док новобеоградску страну потпуно апстрахује не дотичући проблеме њеног уређења чак ни само илустративно.

Сугестија: Мора се уложити напор да се третира проблематика везана за претпоставке и могућности уређења и простора на левој обали који не може остати без одзива на „Београд на води“. Београд на води је заправо Београд с обе стране реке. Новобеоградска страна је исто на води. Ако та вода раздваја а не спаја град то неће бити град на реци. Ако се град не планира као целина уместо спојен, град ће остати располућен.

4.2. Централитет

Будући да је простор Савског амфитеатра (све до сада гледан као структура на обе стране реке) неминовно простор развоја новог градског центра највише хијерархијског ранга било је неопходно у плану контролисати релацију тог центра са мрежом градских центра на укупној територији града (просторно функционални баланси). Тим питањима се бави генерални план града чије би спровођење морало бити обавеза и за овај план (макар је он посебне намене). Посебност га не ослобађа одговорности према функционалном простору целине којој припада и којој би морао бити намењен.

Сугестија: Урадити анализе просторних односа центара и централних функција и с тим у вези допунити планска решења (шта, где, клико и када?)

4.3. Веза за рубне зоне и залеђе

Такође план не дотиче на прави начин ни проблематику рубних додирних зона подручја, контакте са залеђем Савског амфитеатра, иако је сасвим извесно да се функционална и просторна организација овог планског подручја не може дефинисати без одзива и рефлексije његовог уређења пре свега на непосредну околину (Пристаниште,

Косанчићев венац, Теразијска тераса, Немањина, Кнеза Милоша, Сењак, Сајмиште) са којом ће, ако је могуће, (а јесте) да буде интегрисан.

Сугестија: Допунити план.

4.4. Целовитост планских решења

Недовољно заснован на анализи услова и могућности трансформације додирних зона и градске целине овај план не дотиче значајне демографске социјалне, техничке, културне и друге аспекте као елементе урбанитета на којима би морао бити заснован (проблеми равномерности развоја, саобраћајни и инфраструктурни систем, проблеми дисфункционалности, и проблеми целовитости градске форме – урбане физиономије).

Сугестија: Поменути аспекти заслужују дужну пажњу и уградњу у план.

5. САОБРАЋАЈНО РЕШЕЊЕ И ИНФРАСТРУКТУРА

5.1. Транзитни и ободни саобраћај

Саобраћајно решење у плану недовољно уважава чињеницу да је на овом подручју неминовно укрштање више градских саобраћајних система који су већ данас гранично напрегнати високим степеном искоришћења. Колски, железнички, шински, водени и други путеви, екстерна, транзитна, ивична, приступна, интерна кретања, све то стоји повезано са проблематиком везаном за решења целовитог саобраћајно система града који је и без додавања нових оптерећења данас у проблемима. Додавање оптерећења а поготово овако великих као што је то предвиђено планом (и уз претпоставку потпуног растерећења од теретног саобраћаја у коридору Карађорђева-Савска - Булевар војводе Мишића) без озбиљних интервенција на саобраћајном систему града (посебно што се тиче правца север-југ) последице би могле бити поразне.

Сугестија: Потребне су благовремене значајне допуне и реконструкције градских саобраћајних праваца у ивичним зонама као и у оквиру територије плана. У подужном правцу, осим коридора уз Савску требало би размотрити могућност увођења и приобалне саобраћајнице од моста на Ади до пристаништа, а у попречном (бар) реконструкције два моста - трамвајског и старог железничког са решењима проблема њихових излазно-улазних рампи и навоза.

5.2. Прикључци интерне мреже на ободне саобраћајнице

Планирани садржаји (6.500 луксузних станова са скоро милион м² и преко милион м² пословног простора) на подручју, привлачиће и емитоваће кретања несразмерно већа од оних које може да прими планирана мрежа, позиције и број прикључака на ивична север-

југ кретања, као и гравитацију према новобеоградској страни. Сабирној саобраћајници по средини територије, а поготово њеним прикључцима нужна су растеређења. Проблем је, што ниједна од улица са којима је повезана унутрашња мрежа нема довољне резерве капацитета да прими и нова путовања генерисана у Савском амфитеатру. Иако унутар плана све изгледа решено, одмах на његовом ободу саобраћајни токови улазе у тешкоће и стварају тешкоће.

Сугестија: И код овог проблема од велике помоћи би био приобални пут и реконструисани мостовски прелази, сасвим сигурно и нови мост по средини територије (који би могао бити у нивоу уличне мреже - без навоза – покретни мост за пролаз бродова отварањем или пнеуматским подизањем, како се то већ увелико данас ради у свету).

Уколико се остане при ставу да у првој фази није могућ нови мост преко Саве по средини комплекса према Булевару Зорана Ђинђића, за компензацију недостатка тих веза, потребно је планирати пристане и попречне бродске везе (модерне скеле, или трајекте) велике фреквенције и капацитета на наспрамним позицијама реке у главној оси простора, што би могло да преузме значајан број путовања, када на другој страни оживе централни садржаји и организују паркиралишта и стајалишта ЈГС.

Сабирну САО 06 саобраћајницу која се завршава уласком у Сајам, треба видети не само са прикључком на Булевар Војводе Мишића већ и као могућност да буде, реконструкцијом старог железничког моста повезана са новобеоградском страном као и са петљом на Унутрашњем магистралном полупрстену (УМП), али не централно, како је планом усмерена (била би то велика шета за Сајам) него латерално, иза зграде телевизије, уз будући кеј, користећи трасу теретне пруге за шећерану. Могла би се повезати оба њена смера са токовима у петљи испред моста на Ади што би било још једно растеређење Булевара Војводе Мишића уз коришћење новог моста.

5.3. Интерна мрежа саобраћајница

Предвиђена улична мрежа, сабирни и приступни правци, кретање особним возилима и предпоставке система јавног превоза са стајалиштима и прелазима, све то није у плану довољно проверено са становишта вршеног оптерећења, фреквенције и доступности.

Планирано је да се даља подподела приступа новим парцелама (створеним урбанистичким пројектима и пројектима парцелације од великих парцела – блокова), може радити у организацији приватних инвеститора. Међутим, у пракси урбанизма и приватног предузетништва максимални капацитети дозвољени планом никада се добровољно не смањују, нити се минимални профили јавног и неизграђеног простора добровољно проширују. Због тога су планирани дозвољени минимални профили непримерени овом просторном контексту високих зграда и њихових „подијума“. Без довољно светла, ваздуха, дрвећа и зеленила, у овом простору не би требало да буде ниједна улица.

Предлог: Потребно је урадити проверу вршних оптерећења пропусности раскрсница и доступности територије. Такође, дати правила за уређење и изградњу која обавезују на довољно повлачење грађевина од регулације саобраћајница тако да се добију прегледи, осветљени, проветрени и уредни простори.

5.4. Мирујући саобраћај

Систем организације мирујућег саобраћаја заснован на предвиђеној изградњи вишеетажних подземних гаража испод уличних коридора (јавни сектор) као и паркирање унутар блокова, с једне стране би могло представљати несагледив трошак за град – енормна улагања у геолошка и хидротехничка санирања и изградњу у зонама високих подземних вода, а с друге, био би у колизији са организацијом корисног простора и начелно с проблемом пешачке доступности (дистанце веће од 500 м.).

Предлог: Треба проверити могућност планирања полуукопаних површина за мирујући саобраћај по већем делу територије са подигнутим приземљима или делове територије, распоређене на примереним растојањима, наменити за изградњу јавних спратних гаража и паркиралишта.

5.5. Судбина градске железнице

У овом просторном плану је укинута градска (регионална) железница која је користила одличне коридоре топчидерске пруге и везе са новом пругом преко старог моста и Новог Београда, имала стајалиште у Савском амфитеатру и била део перспективног система у Генералном плану 2021. (као и у првом и другом предратном генералном плану Београда).

Требало је да постојећа пруга и станица буду денivelисане када буду сметале Савском амфитеатру, као и да се линија продужи тунелском везом испод Трга Републике до везе са дунавским коридором. То је требало да буде важан део градског саобраћајног система и обогаћивање понуде и капацитета. Сада је у просторном плану уклоњен сваки елемент овог „капацитетног шинског средства“ који је, уз домаћинску употребу, могао да поседује велики функционални потенцијал. Није чак замењен ни обећањем новог регионалног или градског метроа у том простору који ће решавати градске власти кроз више наредних деценија. Ипак, у новој измени генералног плана се каже да све то може да буде и другачије ако тако одлуче надлежне власти (план развоја железнице нема, дакле, техничка него политичка решења, а то није препоручљиво као метод у плановима). Слично, у овом просторном плану се из Савског амфитеатра уклања свака, па и градска (регионална) железница, а на периферији уз Сајам се предвиђа ново завршно стајалиште. Међутим, врло корисна веза система са Новим Београдом преко старог железничког моста се губи, а мост се види искључиво као забавна атракција. Одлука о укидању регионалне железнице је исхитрена, а да нису предложена решења која омогућавају добру организацију и становања према Савској улици (бука, аерозагађења). Тиме је изгубљена и

могућност наставка везе регионалне железнице према дунавском коридору у будућности. Разуме се укинута је и приобална пруга око Калемегдана.

Сугестија: У одредбама о железници, етапама градње и начину спровођења плана уредити да се припреми студија вођења линија регионалне железнице кроз Савски амфитеатар као и план детаљне регулације блокова уз Савску улицу и блокова иза садашње зграде железничке станице, који ће задржати овим планом дате намене (становање) и саобраћајни концепт улица у зони, а у подземном или надземном нивоу омогућити организацију линија регионалне железнице у одговарајућој (трећој, како је и планирано) етапи реализације.

5.6. Водени саобраћај

Важан аспект воденог саобраћаја са путничким пристаништем као саставним делом пловидбеног система Дунав-Сава (преко 500 путничких крузера и релације са градом) није у плану ни додирнут. Такође није третиран подужни а поготово не попречни превоз пловилима преко реке јер је у плану принципијелно занемарена, ако не са намером изостављена (?) веза између две обале упркос припајања зелене површине на новобеоградској страни (очито само због билансирања).

Сугестија: Допунити план бољом разрадом аспекта воденог саобраћаја.

5.7. Проблеми инфраструктуре

Стицајем околности у овом документу изостали!

6. О САДРЖАЈИМА И НАМЕНАМА ПРОСТОРА

6.1. Алтернативност решења

План не приказује никаква претходна варијантна истраживања могућности организације простора. Опредељење је за безалтернативни концепт интензивне изградње. Нема ни осврта на друге могућности и без икаквог је сумирања искуства из бројних ранијих истраживања у којима су осим интензивне изградње третиране и друге могућности уређења овог простора (полуинтензивна изградња, изградња са израженијим еколошким својствима итд.).

Сугестија: Као прилог плану требало би барем сабрати и коментарисати грађу о ранијим истраживањима ове територије и објаснити одређење за концепт интензивне изградње.

6.2. Подручје плана и његов однос према граду као просторној целини

Сви релевантни урбанистички планови и студије Београда о предметном простору виде гравитационо средиште са концентрацијом функције јаког централитета које на овом месту интегришу шумадијску и сремску страну града у целовит систем повезаних делова. Предлог плана недовољно следи ову идеју. Функције и намене којима се план бави знатно више су окренуте ка интерним потребама подручја и сопственом програмском концепту него што су мотивисане потребама за усаглашавање са централним функцијама на широј територији града и непосредном окружењу. Неуверљиво третирана релација са зонама у залеђу и потпуни изостанак интересовања за релације са територијом града на супротној обали реке, водили су концепту градске структуре која, себи довољна, плута у миљеу попут острва затвореног у свој до краја унапред одређен потпуно детерминисан облик као да тежи неком свом идеализму незаинтересованом за реални контекст и процесе трансформације града као целине.

Сугестија: Потребна дорада плана у смислу контроле и коректуре концепта.

6.3. Генерални размештај садржаја и намена

Садржаји са изузетном концентрацијом и димензионалним карактеристикама заузимају читаву територију изузев коридора за уличну мрежу и скромне отворене и затворене површине за јавне намене који би носиле – реализовале идеју о силаску града (грађана) на реку.

Сугестија: Потребно је поправити намене у корист јавних садржаја и јавних градских простора – магнета кретања

6.4. Становање

Убедљиво највећи део простора намењен је стамбеним структурама позиционираним на доњој (низводној) страни комплекса заузетој у пуној ширини од Савске улице до саме обале и у простору између газеле и старог железничког места. Обе позиције, а нарочито ова друга заслужују упозоравајуће коментаре. Прва, на своје ивичне зоне уз реку (незаслужено преекспонирана) и - уз Савску (еколошки веома угрожена). Позиција између мостова за становање је генерално проблематична. У целини у

приказаној квантификацији и квалификацији урбане структуре на територији „Београда на води“, необјашњива је количина стамбеног простора на релативно малом простору, енормних густина и индекса изграђености. На 60% простора је стамбена изградња са просеком стамбене површине 170 м² БРП, односно са 6128 станова (за 17 000 становника) са 1,044.880 м². Није приказано на основу чега је израчуната ова количина и коме је намењена оваква структура тих станова коме су намењени (каква је корист за град Београд или Републику Србију, какви су регионални утицаји, на потражњу за овим и оваквим становима итд., нарочито какви се и који демировски, социјални и културни утицаји – очекују пражњење Србије и сегрегација и др.).

Сугестија: Одмаћи становање од обале и Савске улице, уклонити га са територије између Газеле и старог железничког моста, контролисати– смањити интензитет изградње нарочито у зони између железничке станице и реке (а уклонити из приобалне зоне), прилагодити структуру станова. Допунити план анализом и проценом последица.

6.5. Комерцијалне делатности

Исто се односи на пословни простор од 745 000 м² који треба да запосли, према проценама Плана, 31 000 људи. За кога толики пословни простор, шта је то што ће тако изненада да привуче стране или можда домаће пословне фирме да то купују или закупују када се зна колико има непродатог пословног простора у центру Београда. Шопинг центар три пута већи од „Ушћа“ у центру града планиран је на изузетно атрактивној драгоцености локацији без контроле целине малих и великих трговина у граду, као и без контроле утицаја изузетно интензивног саобраћаја који овакав и овако димензионисан садржај има на саобраћај у ужој зони и на прилазима, укључујући проблем предвиђеног подземног паркирања (у геотехнички и хидролошки веома неповољним условима).

Комерцијалне зоне и градски центри су основна намена која у овом плану припада искеучиво приватном сектору и „осталом“ земљишту. Очекивало би се да ће бити детаљније разрађена, али је конкретно речено да ће ту бити ланци хотела и пословни простор А и Б класе и највећи шопинг центар у региону, без прецизирања било чега асим генералне намене. Очекивало би се и да се наговесте прелазни и комбиновани облици централних активности који се развијају уз подршку јавног сектора, али нису. У великим комерцијалним блоковима нису планиране ни пијаце, ни занати ни услуге, ни јединице културе (она има два посебна блока, али ни близу води). Разрада поглавља о туризму не види се ништа од просторних мера за развој и одржавање оних терцијарних јединица којима треба организована помоћ да би се одржали крхки традиционални облици, а они су нарочито важни за индивидуални ангажман незапослених, младих, за опстанак и напредак малих привредника у продуженом транзиционом периоду. Постоје километри приземља и међунивоа, мезанина, и сл. у стамбеним зградама у којима се, уобичајено, развијају мале и средње јединице трговине, услуга и занатства, а да то није уопште

разрађено у овом плану. Та приземља су грађевинском линијом повучена за неколико метара од јавног тротоара, али нису дата правила како се тај међупростор организује да би био користан, а не штетан за пословање.

Сугестија: Потребно је план допунити аналитичким освртом на решења из генералног плана и уложити додатни напор да се решења из овог плана укрсте са предпоставкама развоја мреже градских центара, а додирне зоне – Савско залеђе и нарочито новобеоградску територију између Сава центра и обале макар анкетно тестирати-приказати као саставни део функционално просторне целине, будућег јединственог, градског центра уз обале Саве.

Контролисати димензионалне и садржинске карактеристике свих намена на десној обали посебно у зони приобаља на спрам Теразијске терасе и железничке станице. Заменити место територија дела планираног шопинг центра са местом територије за становања с друге стране Газеле према железничком мосту, чиме би се отворила могућност померања високих структура удесно а поправили еколошки услови позиције за становање.

Треба наћи и означити (планирати) посебна места у плану намена на којима се могу организовати домаће тржнице (пијаце за задруге и индивидуалне произвођаче и продавце), појединачни мали сервиси, занатске радње, услуге, сале за вишеструке манеме и друге јединице у којима ће град моћи да помогне и утиче на развој и одржање оваквих централних активности.

Треба пажљиво, флексибилно али детаљно разрадити правила за коришћење приземља у стамбеним зградама за развој централних активности, посебно за средње и мале јединице.

6.6. Јавни простори, парковске и друге зелене површине

Овим изузетно важним садржајима и наменама План не посвећује ни приближно довољно пажње. Нема силаска града на реке без довољно димензионисаних и добро позиционираних јавних површина и простора за кретање и задржавање људи који живе, раде, гостују или пролазе кроз Београд, поготову ако га видимо у будућности на његовим рекама као Београд на води. Може ли „Београд на води“ са планираном мањом зеленом површином – паркови одвојени од воде (?) Може ли без иједног трга, поготову трга уз обалу? Може ли са садржајима културе смештеним у наслеђене структуре и без иједног новог садржаја и објекта културе у новом градском центру на обали реке? Може ли без пешачких путева и зелених коридора који ту обалу повезују са виталним деловима града у залеђу? Може ли са обалном променадом, шеталиштем у уском техничком, укупно 30м широком а километрима дугом, равном појасу обалоутврде? Све је то далеко од стандарда какав ова намена у градској територији заслужује, далеко од стандарда који заслужују ексклузивни садржаји планирани у пројекту „Београд на води“.

Сугестија: Овај аспект плана би морао бити у великој мери трансформисан, другачије обрађен.

6. 7. Презентација капацитета површина и параметара

У урбанистичким и просторним плановима површине се издвајају и нумерички билансирају да би резултати могли да се упоређују са другим примерима или са теоријским или прописаним вредностима. Зато се агрегирање елемената врши пажљиво и са провером логичких и методолошких избора. У овом плану, између осталих неоптималности, нарочито се уочава да је биланс површина и показатеља дат за површину на левој и десној обали заједно. То приказује да у оквиру просторног плана има 51 хектар саобраћајних површина, исто колико и комерцијалних и стамбених површина заједно, што неби био пожељан однос. Зелених површина има 24, ха, тј. више него комерцијалних површина укупно, што би био изванредан однос. Међутим, то је допринос празних површина на другој обали, које са овима у плану имају само формалну везу, те спречавају да се разумеју створени релевантни односи. Посебно је планерски некоректно ту површину приписивати садржајима десне обале а изузимати их из обухвата коме природно припада и функционално гравитира на левој обали.

Потребно је проверити табеле и пре сумирања биланса за леву и десну обалу, приказати и сумирати билансе само за десну обалу посебно.

Сугестија: Исправити приказ површина и параметра ради суочења са реалним стањем у планираним структурама на десној обали.

7. О УБАНИСТИЧКО-АРХИТЕКТОНСКОМ РЕШЕЊУ ОБЛИКОВАЊУ ПРОСТОРА

7.1. Макета као модел жеља

План је заснован искључиво на једној макетарски приказаној визији – моделу жеља потенцијалног инвеститора заинтересованог за максимално ефикасно коришћење земљишта, додуше визуелно атрактивном, привлачном за ширу јавност, али очито направљеном на оскудном фонду реалних података о конкретним просторним, друштвеним, техничким и другим ограничењима и условљеностима локалитета и средине којој је намењен.

Сугестија: Без сугестије

7.2. Просторни концепт - композиција и идентитет

Генерална организација простора на територији плана заснована је на идеји центричне радијалне структуре са просторном поентом у геометријској средини простора. Иако по себи сликовита ова композициона шема својом позицијом и димензионалним карактеристикама у сукобу је са основним топографским и морфолошким карактеристикама амбијента – потпуно прекрива највећи део панораме београдског гробена и готово сва маркантна места која представљају историјски идентитет Београда.

Својом висином знатно изнад кота Теразијске греде, Славије, Булевара краља Александра и Врачарског платоа а позицијом фронтално испред њих планиране структуре Београда на води ће визуелно Београд потпуно одвојити од воде претварајући га у залеђе гигантских структура у првом плану. Ево података: Високе структуре у БГД на води достижу надморску висину од 175 м (75+100) док је Теразијски плато је на коти 117 м, Славија 119 м, а Црвени крст на 157 м. Значи, структуре планиране у приобаљу надвишују Теразијски плато за читавих 58 м и при том су двадесетак метара изнад тла на Црвеном крсту!

Принцип идентитета на који се план декларативно позива могао би се односити на идентитет нове структуре у неком апстрактном, неутралном равном и анонимном простору (код градова који се подижу као на ледини – Нови Београд, Дубаи итд.), али не и у конкретном историјском простору Београда кога окружује слика града која се таложила вековима. Допуна тог идентитета је прихватљива, као додавање новог слоја, али не по цену негације основних карактеристика и вредности онога што постоји. Силуета Београда је основ идентитета овог града, а визуре на њу са новобеоградске стране и оне из града (са града) на приобаље и реку а преко ње и на далеку сремску равницу, морају бити великим делом заштићене. То је културолошко питање, (Савски амфитеатар се не сме градити по систему „пуни колко год може да стане“).

Сугестија: Високе структуре треба померити што више удесно ка узводној половини комплекса и тако ослободити што већи део панораме историјског дела града.

7.3. Визуелна поента - репер

У групи тих структура између града и реке, лоцирана тачно по средини простора, посебно се истиче горостасна кула, нејасно семантички и симболички моделована (изузев можда што указују и на моћ новца?). Тај облик, тај визуелно фаворизовани нови знак, супериорно се намеће као будући кључни репер Београда који засењује сва историјска знамења града од победника и торња Саборне цркве, хотела Москве, скупштинских купола, звоника Маркове цркве и Београђанке све до Светосавског храма. Забрињавајући је и сам податак да је врх овог објекта на коти 295 м, док је палата Албанија на 167 м,

хотел Славија на 167, Београђанка достиже 214, а Крст Светосавског храма је на 216 м. Кула Београда на води дакле надвишује највише тачке у панорами града за 80 до 128 метара и то гледано фронтално у пројекцији док се, разуме се из човечијих визура (нпр. са обала реке) то многоструко повећава.

Уз то та кула је смештена у саму осу саобраћајнице која пристиже од раскрснице у Савској улици тачно наспрам Булевара Зорана Ђинђића (на новобеоградској страни) тако да за свагда онемогућује евентуално (а функционално веома потребно) још једно мостовско повезивање две обале и две половине будућег целовитог Београда на води, што би разуме се била веома несмотрена и непоправива погрешка.

Сугестија: Кулу треба померити узводно у страну и контролисати у панорамском сагледавању. Постоји и могућност процепљивања, раздвајања куле у два корпуса са остављањем коридора између њих за провлачење моста у будућности. Постоје и друге могућности као што је пројектовање групе међусобно повезаних кула, снопа вертикала (са могућношћу изградње) у корацима што би инвеститору можда могло бити и погодније, а што је и визуелно и симболички модернији и у простору речитији и пријатнији знак од наглашавања само једне усамљене вертикале – једног обелиска (принцип који се примењује у сакралној архитектури код неких култура и код меморијала). Наговештај архитектонске артикулације овог објекта (приказан у еталон макети, такође је забрињавајући).

7.4. Шопинг центар

Друга маркантна грађевина – шопинг центар планирана је на изузетно експонираној локацији. Садржај који је по природи своје намене окренут на унутра, са по правилу затвореним фасадама у више нивоа, заузима огромну територију подужно постављену уз реку. Пасиван однос према околини који нужно има у више нивоа површине без отвора на све фасадне стране како је то код свих грађевина ове врсте, деловаће у простору као затворени отуђени предмет што и јесте (зато се као и због интензивног саобраћаја) тако велики шопинг молони смештају у рубне зоне града а не у његов сами центар.

Сугестија: Шопинг центар (иначе планиран као збир мањих подцелина међусобно повезаних) треба померити узводно тако да један његов део заузме позицију (предвиђену за становање) с друге стране моста Газеле. Део (у „Мастер плану“ приказан са подкуполним простором) могао би остати где јесте са низводне стране, а њихова повезаност се, испод Газеле а изнад саобраћајног терминала, без тешкоћа може остварити у подигнутом приземљу и у горњим етажама (лаке и атрактивне транспарентне топле везе).

7.5. Блоковска изградња, јавне површине, тргови, паркови, шеталишта

Блоковска изградња, улични коридори, места сусрета и окупљања људи све је то у пратећој документацији плана подређено некаквој чврстој хијерархијској уређености у којој је мало места за спонтани развој амбијента и хуману размеру. Томе доприноси оскудно димензионисање јавних садржаја и простора. Садржаји културе виде се искључиво у адаптацијама руиниране грађевинске оставштине. Контакте са Теразијском терасом и ширим залеђем нису плански третирано као ни конфор пешачких веза и кретања у простору плана.

Јавне површине – отворени градски простори су веома редуцирани, сведени на уличне коридоре са сведеним пешачким комуникацијама вођеним линијски без девијација и релакса. Укрских површина за сусрете и слободно кретање нема. На читавом простору није планиран ни један сабирни простор попут пијацете и градског трга за веће окупљање људи, становника, запослених или посетилаца. Парковске површине су подимензионисане а приказ зелених простора ослоњен је на некоректно прибарање територије на супротној обали.

Невелика парковска површина је укљештена између високих грађевина и улица и без контакта је са недалеком реком. Приобално шеталиште је сведено на танку техничку линију читавом дужином приљубљену уз обало-утврду и без одзива на додирну позицију града и близину пловила на воденом огледалу. Површина која није чак у плану назначена ни као посебна зона, као да није ни нарочито важна.

Сугестије: Планска решења је потребно допунити и у више елемената трансформисати или њихову трансформацију наложити прецизним упутствима за спровођење плана и то: - Да се повећа конфор јавних простора - пешачких површина, путева и стаза. У простор плана уградити бар један градски трг и то уз обалу реке. - Парковску површину значајније повећати и пребацити уз реку додирно уз приобално шеталиште у подножју Теразијске терасе и наспрам старе железничке станице. - У рубне зоне ове површине унети позиције за јавне објекте културе, разоноде и рекреације. - На самој обали, у пресецању визура са Теразијске терасе и Немањине, могла би бити подигнута реплика Теслиног торња, као идентификациони знак Београда и Србије. - Појас уз Саву, кеј са добрим саобраћајним и пешачким приступима, кеј са проширењем и поменути парком, кеј са обалоутврдама у пејзажно уређеним нивоима, са рекреативним стазама и садржајима, кеј са пристанима пловила, везовима бродова, сплавова, чамаца, спортских клубова, терасама и баштама ресторана, јавним изложбама и јавним мобилијаром и бројним другим облицима и садржајима. Таква целина града треба да буде прави магнет „Београда на води“, носилац његовог значења и идентитета за сталне посетиоце, становнике града, кориснике околних садржаја, туристе, госте и пролазнике. - Потребно је, у делу о спровођењу предвидети израду јединственог пројекта основне регулације кеја, као и

урбанистичких пројеката за одговарајуће тематске деонице кеја, са прихватањем конкурсних или анкетних доприноса стручњака и уметника.

7.6. Архитектура

У плану нема осврта на услове и нема упутства која се тичу архитектонског обликовања. Из веома детаљног макетарског приказа и визуелних симулација се међутим види да се рачуна на примену модерних, стандардних конфекцијских архитектонских стереотипа, а децидирана напомена да за кључне грађевине неће бити конкурса и надметања идеја, иако је реч о јавном, дакле свачијем простору, све ставља - у ризичну искључиву надлежност и надређеност затеченог а не за ову прилику конституисаног инвеститоровог окружења на чије се естетске назоре и укус због неприступачности не може никако утицати.

Сугестија: Инвеститора треба одобровољити да своја одређења ослања на тестирање ширег круга идеја без априорног искључивања домаћих стручњака и увида у оно што би они могли на свом терену да покажу и понуде.

8. О УРБОЕКОНОМСКОМ АСПЕКТУ И ЕТАПНОСТИ

8. 1. Припреме за израду плана

План оваквог значаја за град и ширу заједницу морао би бити ослоњен на елементе предходно дефинисане урбане политике града и на озбиљну прединвестициону студију, целовити приказ мотива, циљева, обима улагања и ефеката који се очекују.

8. 2. Земљиште и газдовање

У плану нису приказане мере земљишне политике и њихова повезаност са мерама финансијске природе будући да су обе везане за измене друштвено економског система и ефекте газдовања грађевинским земљиштем. Недостају ближе сагледани програмски елементи за уређење земљишта односно изградњу, пре свега, енергетске, саобраћајне и комуналне инфраструктуре. С тим у вези је тесно повезано и питање етапности. Ово питање је и са проблематиком у вези етапа изградње које треба да представљају

функционалне и техно-економске целине. Дефинисање етапа кроз које се салгадава обим средстава и извора финансирања повезано је са питањем изводљивости планских решења те би морало бити ослоњено на елементе идејних решења и контролу ефеката улагања и газдовања.

8. 3. Финансијска анализа

У плану приказана анализа трошкова показује укупна улагања без раздвајања трошкова на трошкове републике, града и инвеститоре објекта у приватном власништву. Разлика између свих трошкова и свих прихода је око 33% у корист „прихода“ (када и ако се све прода и наплати) без временске димензије. Анализа је подложна бројним питањима. Према процени обрађивача плана прединвестиција – улагање које обавезује Државу или Град дато је прескромно и без назнаке извора (буџет, приватно-јавно партнерство или нешто друго), а за најављене 3 милијарде долара страног улагања - није дата ни претпоставка улагања за компензацију средстава утрошених у прединвестиције за припремне радове (као што су експропријација, рушење, деконтаминација, примарна инфраструктура и сл.) ни за период до 2016. г. – Приходи наведени у плану (од пореза, такси и др.) су безначајно мали у односу на обим неминовних улагања.

8. 4. Индиректни трошкови

Реч је о трошковима за оно што Град или Република треба да укупно прединвестирају да би Београд на води уопште могао да функционише (тунели, мостови, транзитни правци север-југ, ранжирна станица, мостови на Дунаву, капиталне инвестиције у примарну инфраструктуру ван границе Плана, и др.) који могу да изазову енормна улагања. А ово питање није сагледано већ само наговештено кроз списак планова детаљне регулације (углавном инфраструктуре) које је неопходно израдити како би се реализовала решења дата ПППН при чему није дефинисан ни неопходан временски рок доношења тих планова, ни финансијски оквир, такође ни етапност улагања по фазама реализације.

8. 5. Земљиште

Изузетно важна тема која је у овом плану пренебрегнута је питање земљишта и његовог статуса. С обзиром да се територија разрађује Просторним планом посебне намене, питање земљишта и управљања овим најважнијим ресором је тема која несумњиво заслужује статус посебног значаја за Државу и Град, нарочито имајући у виду да је велики проценат земљишта управо власништво Државе. Није приказана вредност земљишта ни као добит ни као трошкови иако се у оквиру доприноса за припремање и опремање земљишта очекује и главна добит града.

Сугестија: за групу примедби 8.1.–8.5.

- Разрадити овај важан аспект плана.

- Разрадити табеле о трошковима и приходима тако да буде мање нејасноћа о структури трошкова и прихода Република – Град – приватни улагачи, јер је ово пројект у републичкој надлежности. Приказати податке о проценама вредности земљишта као ресурса.

- Будући да је земљиште већ опредељено и обећано страном инвеститору и у току је мењање читавог сета закона било би потребно јавности појаснити и документовати општи интерес.

9.0. О МЕРАМА ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ПЛАНА

9.1. Систем мера

Многи планови о развоју Београда нису реализовани због недовољне имплементације добро простудираних услова и тешкоћа реализације као и због изостанка прецизно дефинисаних мера за превазилажење тих тешкоћа и спровођење плана. Има и оних који су реализовани али се показало да су били погрешни.

Сугестије: Овај план би требало да садржи прецизније дефинисане мере организационе природе, мере урбане политике, мере земљишне политике, мере финансијске природе, мере за заштиту као и мере за унапређење развоја и побољшање квалитета и нивоа концептуалних, техничких и употребних вредности предложених планских решења у његовом спровођењу.

9. 2. Организација рада

Значај и сложеност послова на реализацији овог плана заслужују ближе дефинисање структуре активности и организационих послова у спровођењу. Ко и како ће спроводити овај план?

Сугестија: Формулисати претпоставке о вођењу активности од дирекција акционих удружења, холдинг компанија итд. које ће се старати о реализацији појединих сегмената и целине оваког сложеног задатка.

9.3. Инструменти за унапређење и спровођење плана

Од посебног интереса за спровођење односно за исход плана је питање могућности сталног развоја и побољшања предложених планских решења у процесу њихове разраде и примене. С тим у вези, а сходно примедбама и сугестијама напред изнетим, требало би пажљиво контролисати одредбе дефинисане смерницама за спровођење овог плана са циљем што већег отварања могућности за креативне доприносе у предстојећим активностима.

Сугестија: Било би добро да се спровођење овог просторног плана обогати са више инструмената и са њиховом пажљивом дефиницијом.

9.4. Несмотрености у смерницама за спровођење

Потпуно је разумљиво да потенцијални инвеститор има потребе да ургентно по скраћеном поступку реализује одређене садржаје које сматра својим приоритетима, али у плану је направљено неколико потпуно неприхватљивих несмотрености: За те потребе се одређује спровођење непосредно издавањем грађевинске дозволе (дакле најкраћи поступак што је у реду), али одређене локације за ове потребе – GP. 1, GP. 2, леже на изузетно важном месту неопходном за друге потребе, заправо на месту које би заједно са територијом GP. 3 и стамбеним блоком између GP. 2 и GP. 3 морало бити озбиљно преиспитано и трансформисано у смислу пренамене. Предложене намене на том месту су у потпуној супротности са интересима града и шире заједнице. Оне су сукоби са основним функционалним амбијенталним и културно-историјским аспектима уређења овог простора. Оне су у чак и у извесном неслагању са „Мастер планом“, изложеном макетом, документом „CELEBRATE BELGRADE“, постерима и свим маркетиншким акцијама показаним јавности.

Сугестија: За ургентне потребе инвеститора дакле и овде наведене постоје друге изванредне локације (као на пример садржаји GP 1 могу ићи у блок између старог и Бранковог моста тамо где су сада шупе и учерице а реч је о изузетним локацијама. Становање да замени место са позицијом парка у дубини територије. Позиција куле (кула), може бити транслаторно померена узводно).

Територије GP-1, GP-2, делимично GP-3 и захваћени стамбени блок су незамењиво потребне за повећање стандарда фонда зелених површина и других отворених и затворених јавних намена од највећег функционално просторног пејзажног културног, заштитарског и еколошког значаја за цео град. Ту се пре свега ради о нужном проширењу приобалне променаде о позиционирању будућег великог градског парка у приобаљу, о позиционирању будућег градског трга на обали Саве, о пропуштању за град капиталне визуре са Теразијске терасе на реку и тамо даље на сремску равницу, најзад о могућности лоцирања нових садржаја културе и

меморијалних садржаја од највећег градског, републичког и ширег националног значаја и интереса. План је без коректуре у овом делу неодржив са предложеним решењем.

9.5. Друге хитне потребе

Такође је разумљиво да постоји потреба за генерално ефикаснијом процедуром нарочито за потребе чија је реализација временски ограничена али смернице је и у овом делу потребно кориговати.

Сугестије: Они блокови и намене који су планирани да се реализују одмах (и са познатим великим инвеститором), можда не морају да пролазе даље планске процедуре, али је тада корисно, да њихове пројектантске фазе буду подложне проверама са приступом стручне јавности, почевши од урбанистичког пројекта, до идејних архитектонских решења целина, или да се обезбеде прикази успешности решења по унапред постављеним критеријумима (као што је то у плану и обезбеђено када су у питању објекти велике висине).

9.6. Повезивање подручја са градом

Као што је у примедбама наведено овај аспект је у планским решењима недовољно обрађен.

Сугестија: Потребно је да се за места, зоне и линије које повезују „Београд на води“ са спољним простором око граница плана и са линијским системима града, као и за просторе каснијих фаза градње (треће или друге и треће), у одредбама о спровођењу, предвиди разрада плановима детаљне регулације, да би се међусобно прилагодила (тачно уклопила) детаљна и детерминисана решења овог плана, са суседним просторима и повезала градским системима изван зоне плана. Добро би било да се, у делу о спровођењу, разради механизам заједничке иницијативе и организовања Републике и Града у изради бројних неизбежних студија и претходних пројеката као и везаних градских планова који следе.

9.7. Ослонци и документација плана

Током читавог столећа о подручју овог плана и његовом унапређењу и развоју формирао се богат фонд идеја, визија и планова које је требало систематизовати и користити у фази рада на плану, али то није урађено.

Сугестија: Није касно да се ова документација, драгоцену са становишта научног, стручног и ширег културног значаја у просторној продукцији плана евидентира, сабере коментарише, допуни сажетим приказом овог

предпланског – планског и постпланског истраживања и на одговарајући начин (штампом, изложбеним приказима и др.) прикаже и баштини. А то би, извесно било и од непосредне практичне користи за развој плана у његовим разрадама и спровођењу.

9.8. Конкурси

Није прихватљив став обрађивача плана којим ради заштите нивоа и вредности решења у спровођењу плана предвиђа надметања – конкурсе за поједине просторне подцелине или детаљи плана као што су адаптације историјских грађевина, уређење паркова и јавних површина или зеленог појаса око изворишта на левој обали, док кључне теме пресудне за урбану физиономију овог простора изузима из примене конкурсне праксе што је супротно залагању за највиши ниво професионалности и креативног односа свих учесника у процесу реализације овако значајног плана.

Сугестије: Потребно је за све важне, а поготово за најважније локалитете (када то већ није урађено за целину комплекса) вратити праксу спровођења урбанистичко-архитектонских јавних конкурса или бар праксу конкурса по позиву анкетних конкурса и упоредних тестирања алтернатива, који би за све учеснике у процесу реализације плана а пре свега за носиоце инвестиције били потврда сигурности да су између више могућности изабрали најцелисходнију. Другачије, амбијент у коме се план реализује оптерећује атмосфера притиска због једностраних и наметнутих решења која се тичу јавног простора што за последицу може имати слабију подршку пројекту на разним нивоима па и више од тога (о чему сведоче искуства неких европских градова – незадовољство у средини, отпорашке активности и друго).

Овако велики и важан пројекат треба да се одвија уз општу подршку. Несумњиво, тај пројекат треба да буде полигон за продоре до нових стручних научних и уметничких домета у којима би морали да имају истакнуто учешће и домаћи референтни учесници у сарадњи са научним, стручним и уметничким подмлатком из средине којој је тај пројекат и намењен и са чијом реализацијом ће они и њихови потомци живети..

НАПОМЕНА:

- Основ за формулацију овде изнетих примедби и сугестија су вишегодишња истраживања обављена у САНУ посебно она под називом „Савски амфитеатар – студија

могућности трансформације простора у ново градско средиште“ рађена 1988–1993, а реактуелизована 2010. у сарадњи са Урбанистичким заводом града, уз допунске анализе обављене поводом пројекта „Београд на води“ 2014. године.

Документација о овим активностима и илустративни графички материјали на које су ослоњене овде изнете примедбе и сугестије могу бити као и радна група Иницијалног одбора за архитектуру и урбанизам САНУ на располагању носиоцу плана и његовим обрађивачима у раду на поступку по примедбама, како би он био обављен у што краћем року.

- У радној групи која је приредила овај документ поред академика М. Лојанице који је руководио овим активностима, учествовали су мр. арх. Миодраг Ференчак, проф. др Борислав Стојков, проф. др Ратомир Врачаревић, уз консултативну сарадњу Одељења ЛМУ-САНУ, Одељења за грађевинарство Инжењерске академије Србије, као и представника Академије архитеката Србије и струковних асоцијација инжењера, техничара, архитеката и урбаниста Србије.

25.10.2014.

Београд

Радна група Иницијалног одбора за
архитектуру и урбанизам Одељења ЛМУ-САНУ
Председник Одбора и секретар Одељења ЛМУ-САНУ

академик Милан Лојаница